Stalończyk, Lucyna

O konserwacji wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej w Rudce

"Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego", 23, 2017, s. 209-[253]

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lucyna Stalończyk
Białystok

O konserwacji wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej w Rudce

Rudka położona jest w gminie Brańsk, w powiecie Bielsk Podlaski, oddalona o 7 km na południowy zachód od Brańska i 17 km na północny wschód od Ciechanowca.

Kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej zbudowano na południowo-wschodnim skraju wsi, przy zbiegu ulic Wolności i Zakościelnej, których przedłużeniem są drogi lokalne do Lubiszcza i Olend.

Ufundował go Franciszek Maksymilian Ossoliński po 1727 roku, a budowę rozpoczął jego syn – Józef Konstanty Ossoliński. W 1754 roku[1] ukończono budowę świątyni, a jej poświęcenie odbyło się w 1761 roku podczas wizytacji biskupiej[2].

Kościół orientowany, murowany z cegły, tynkowany, jednonawowy, na rzucie wydłużonego prostokąta, od wschodu z węższym od nawy prezbiterium, zamkniętym ścianą prostą z zakrystią i dawnym skarbcem, a od zachodu kruchtą. Bryłę świątyni stanowi trzyprzęsłowy korpus nawowy z wyodrębnioną kwadratową wieżą, o dwóch kondygnacjach, od strony zachodniej – fasady. Dach dwuspadowy, nad zakrystią i skarbczykiem dachy pulpitowe, pierwotnie kryte dachówką ceramiczną, obecnie blachą. Na kalenicy wieżyczka na sygnaturę. Wokół kościoła ogrodzenie murowane, w narożach którego kapliczki i brama, pochodzące z czasu powstania kościoła.

Wnętrze świątyni rozczłonkowane filarami, między którymi arkadowe wnęki z ołtarzami bocznymi. Sklepienie kolebkowo-krzyżowe na gurtach. Od zachodu chór muzyczny z balustradą, wsparty na dwóch jońskich kolumnach, w głębi prospekt organowy z instrumentem muzycznym.

Kościół w Rudce jest interesującym przykładem architektury barokowo-klasycystycznej o wysokich walorach artystycznych. Autor projektu kościoła do dziś nie jest znany.

Opis wystroju i wyposażenia kościoła przed konserwacją

Wyposażenie i wystrój świątyni powstały dzięki fundacji Józefa i Aleksandra Ossolińskich i jest datowane na 3. ćw. XVIII wieku[3]. Jednak Z. Romaniuk podaje, że podczas wizytacji kościoła w 1785 roku *niektóre ołtarze wymagały malowania i złocenia*[4], a zatem nie ukończono wszystkich prac w 3. ćw. XVIII wieku. Z kolejnej wizytacji kościoła w 1798 roku dowiadujemy się o pracach wykończeniowych wnętrza, że była już posadzka marmurowa, a w wieży kościelnej zawieszono dwa dzwony, *pod które wiązania drewniane nowe są dane kosztem JW. Kollatora w roku 1796*. Niezwykle ważną informacją jest ta, że Ossoliński rok potem opłacił malowanie i złocenie ołtarza głównego z obrazem włoskiego artysty i czterech bocznych, także włoskich, oraz chrzcielnicy zwieńczonej figurą św. Jana (zaginiona w czasie II wojny światowej). Wykonano też drzwi na ambonę. Zainstalowano stalle oraz nowy instrument: *organek ma głosów sześć, niezbyt dawno sprawiony*[5]. Niestety, nie znamy nazwiska malarza włoskiego, który namalował wszystkie obrazy ołtarzowe. Brak też informacji o wykonawcach ołtarzy, być może ich wykonawcami byli warszawscy rzemieślnicy, którzy byli poszukiwani do pałacu rudzkiego do *roboty wszelkiej snycerskiej, malarskiej co do landszaftów nad drzwi i kominy i malowania al fresko czyli sal czyli murów w sieni albo kaplicy…*[6]

Wyposażenie świątyni barokowo-rokokowe, stylowo jednorodne z 2. poł. XVIII wieku, stanowi zespół zabytków malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego o dużych walorach artystycznych. Wielką wartością tego zespołu jest zachowanie go w stanie prawie niezmienionym od czasu powstania, mimo wielokrotnych przemalowań oraz uszkodzeń mechanicznych i fizycznych. W skład zespołu wchodzą: ołtarz główny w prezbiterium, ambona, usytuowana z lewej strony przy prezbiterium, 4 ołtarze boczne, przyścienne, 1 ołtarz z mensą drewnianą bez nastawy przyściennej, chrzcielnica, stalle w prezbiterium, dwa konfesjonały oraz architektoniczna balustrada, stanowiąca zamknięcie przestrzeni chóru z prospektem organowym i instrumentem muzycznym.

Ołtarze boczne, przyścienne przed konserwacją

• Ołtarz boczny, lewy pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem, malowany iluzjonistycznie, uformowany rzeźbiarsko w tynku, z półplastycznymi spiralnymi kolumnami i pilastrami, kapitelami i gzymsami oraz mensą drewnianą i cokołem drewnianym, malowanym, na którym kolumny i pilastry ołtarza. Ołtarz o jednej kondygnacji ze zwieńczeniem. W polu głównym obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem", malowany olejno na płótnie w formie prostokątnej, ujęty w rokokową ramę

1. Rudka – widok na elewację zachodnią kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej. *Fot. K. Tur, 2017.*
Rudka – view of the southern elevation of the parish church of the Most Holy Trinity. ***Photo: K. Tur, 2017.***

2. Rudka – widok na elewację północną i wschodnią kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej. *Fot. K. Tur, 2017.*
Rudka – view of the northern and eastern elevation of the parish church of the Most Holy Trinity. ***Photo: K. Tur, 2017.***

drewnianą. W zwieńczeniu w owalu obraz „Św. Jan Chrzciciel", malowany olejno na płótnie, także w ramie drewnianej, rokokowej, malowanej. Na mensie ołtarzowej ustawiony rokokowy dawny relikwiarz, drewniany, malowany, pełniący obecnie podstawę pod metalowy krzyż ze współczesnym wizerunkiem w otworze relikwiarza, przedstawiającym św. Maksymiliana Kolbego.

• Ołtarz boczny, prawy, pw. Ukrzyżowania stanowi parę z ołtarzem Matki Boskiej z Dzieciątkiem i jest analogicznie wykonany. W polu głównym obraz „Ukrzyżowanie", malowany olejno na płótnie, w ramie drewnianej, malowanej, także w formie prostokąta. W zwieńczeniu obraz „Św. męczenniczka Apolonia" w owalu, oba obrazy w ramach identycznych jak w ołtarzu opisanym powyżej. Na mensie ołtarzowej rokokowy relikwiarz drewniany, malowany z przedstawieniem „Pan Jezus z gorejącym sercem".

• Ołtarz boczny, lewy, pw. św. Rocha jest parą z ołtarzem św. Józefa z Dzieciątkiem, opracowany także analogicznie. Różni się od dwóch ołtarzy wyżej wymienionych jedynie tym, że kolumny ma gładkie, a nie spiralne. W polu głównym obraz „Św. Roch" malowany olejno na płótnie w formie prostokąta, w ramie drewnianej, malowanej, a w zwieńczeniu obraz „Św. Tadeusz Juda" w owalu. Na mensie ołtarzowej rokokowy relikwiarz drewniany, malowany ze współczesnym wizerunkiem bł. Bolesławy Lament.

• Ołtarz boczny, prawy, pw. św. Józefa z Dzieciątkiem stanowi parę z ołtarzem św. Rocha i jest analogicznie wykonany. W polu głównym ołtarza obraz „Św. Józef z Dzieciątkiem", malowany olejno na płótnie, w ramie drewnianej, malowanej, w formie prostokąta, a w zwieńczeniu obraz w owalu „Św. Teresa z Avila", malowany olejno na płótnie. Na mensie ołtarzowej rokokowy relikwiarz drewniany z przedstawieniem św. Michała Archanioła z klęczącym ks. Michałem Badowskim (byłym proboszczem Rudki) oraz kościołem w Rudce, malowany w 1968 r. przez Hannę Markowską - konserwatora dzieł sztuki.

• Ołtarz boczny, prawy, stanowi mensa ołtarzowa, drewniana, malowana, bez nastawy architektonicznej, na której relikwiarz rokokowy, drewniany z obrazkiem św. Franciszka. Nad mensą, na ścianie zawieszony zabytkowy barokowy obraz „Św. Anna nauczająca Marię", malowany olejno na płótnie, w formie prostokąta, ujętego w ramę drewnianą, malowaną.

Prace konserwatorskie ołtarzy bocznych[7]

Omawiane w artykule konserwacje wszystkich zabytków w kościele wykonała mgr Joanna Pawłowska - konserwator dzieł sztuki, która opracowała dokumentacje konserwatorskie poszczególnych zabytków. Opisy konserwacji zostały przedstawione w tymże opracowaniu w kolejności wykonywanych prac.

Konserwatorskie zabiegi przy ołtarzach bocznych poprzedzone były remontem ścian i sklepień wnętrza świątyni po wykonaniu odkrywek, w wyniku których stwierdzono gruntowne przemalowania ścian i sklepień trzema warstwami farb. Usunięto warstwy przemalowań, skuto zniszczone fragmenty tynku na cokołach, uzupełniono ubytki tynku, zakitowano spękania i szczeliny. Malowanie ścian i sklepień wykonano farbami akrylowymi do wnętrz firmy Tikkurila G 466 w kolorze ciepłej bieli w nawiązaniu do pierwotnej barwy. Prace remontowe przy ścianach i sklepieniach przeprowadzono w 2007 roku.

W kolejnych latach w 2008-2009 trwała konserwacja ołtarzy bocznych, malowanych iluzjonistycznie na tynku. W wyniku przeprowadzonych badań konserwatorskich na wszystkich czterech ołtarzach, polegających na wykonaniu odkrywek pasowych i schodkowych, ujawniono przemalowania powierzchni ołtarzy dwiema warstwami farb klejowych. Pod tymi przemalowaniami zachowało się malarstwo opracowane w technice fresku (al fresco)[8], wykonane na mokrym tynku, pokrytym kilkoma warstwami zaprawy, w kolorach czerwieni z odcieniem brązu i błękitnoszarych oraz z elementami dekoracyjnymi, złoconymi i srebrzonymi. Zachowane fragmentarycznie rysunki w formie rytów w tynku w górnych partiach zwieńczenia ołtarzy oraz charakterystyczna dla fresku powierzchnia krystalicznego węglanu wapnia potwierdzają technikę fresku.

Ołtarze zostały opracowane w tynku z półplastycznymi spiralnymi lub gładkimi kolumnami i gzymsami oraz drewnianymi mensami i cokołami kolumn i pilastrów. Podczas prac konserwatorskich odkryto, że elementy dekoracyjne zwieńczenia ołtarzy, pierwotnie pozłacane, wykonane zostały na tynku, a nie na drewnie, jak błędnie sądzono przed konserwacją.

Z uwagi na wysokie walory artystyczne ołtarzy, a przede wszystkim zachowane malarstwo iluzjonistyczne, wykonane techniką freskową, podjęto decyzję o odsłonięciu malatury i przywróceniu pierwotnego opracowania z 2. poł. XVIII wieku.

Stan zachowania ołtarzy był zróżnicowany. Warunki panujące we wnętrzu świątyni były zmienne, wilgotne powietrze i zmiany temperatury spowodowały częściowe zniszczenia warstwy barwnej i tynków oraz mechaniczne uszkodzenia. Dodatkowym negatywnym czynnikiem były dwukrotne, gruntowne przemalowania całych powierzchni ołtarzy, bez uzupełniania ubytków, a także wypełnienie cementem otworów, wykutych na kolumnach w tynku w celu zamontowania przewodów instalacyjnych podczas „odnawiania" wnętrza w latach 60. XX wieku. Stan zachowania ołtarzy bocznych wymagał wykonania kompleksowej konserwacji, a także konserwacji wszystkich obrazów ołtarzowych, które zostaną omówione później.

Program prac konserwatorskich ołtarzy obejmował usunięcie klejowych warstw przemalowań, uzupełnienia ubytków wapienno-piaskowych w tynku, wykonanie retuszu warstwy malarskiej - fresku i jej rekonstrukcję, szczególnie w partiach bardzo zniszczonych (farby akrylowe i pigmenty na spoiwie Primal AC-33) oraz utrwalenie warstwy malarskiej (Paraloid B-72 w toluenie).

Opracowanie estetyczno-artystyczne retuszu i rekonstrukcja malarstwa ołtarzy wymagały zatwierdzenia przez komisję konserwatorską z uwagi na dość duże zniszczenia fresku. W komisji uczestniczył profesor Stanisław Stawicki - konserwator dzieł sztuki, wybitny specjalista w zakresie konserwacji malarstwa ściennego, szczególnie fresku, który zaopiniował pozytywnie przedstawione przez wykonawcę propozycje próbek do realizacji konserwatorskiej. Pierwotna kolorystyka ołtarzy była opracowana w kolorach błękitnoszarym i czerwieni z odcieniem brązu, ze złoconymi dekoracjami, pokrytymi w późniejszym czasie brązą. Natomiast elementy drewniane ołtarzy, tj. mensy i cokoły kolumn, przemalowane farbami olejnymi w kolorach ugru i bieli, wymagały także ich usunięcia, ponieważ odkrywki potwierdziły występowanie koloru błękitnoszarego.

3. Ołtarz boczny lewy pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Left side altar of the Madonna and Child. State prior to conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

4 a-b. Ołtarz boczny lewy pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Stan w trakcie konserwacji, fragment w górnej części ołtarza z odkrywkami ukazującymi nawarstwienia malatury i pierwotną polichromię. *Fot. J. Pawłowska.*
Left side altar of the Madonna and Child. State in the course of conservation, fragment in the upper part of the altar with uncoverings showing the stratification of the painting and the original polychrome. ***Photo: J. Pawłowska.***

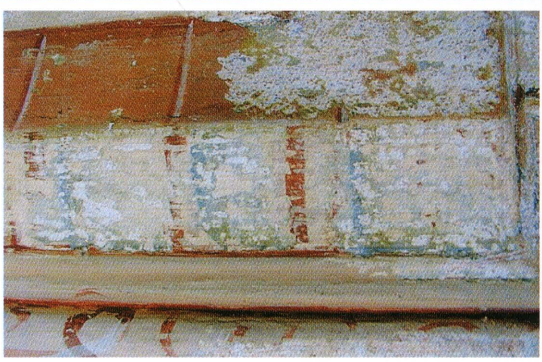

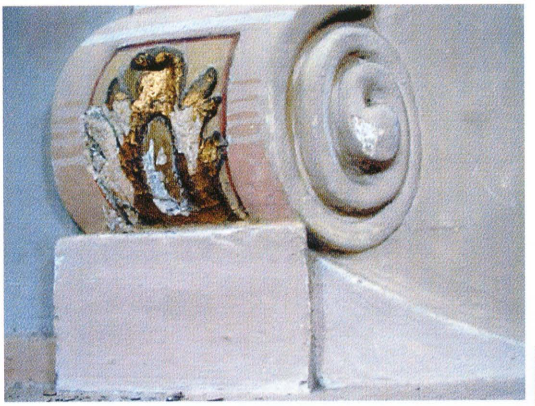

5-6. Ołtarz boczny lewy pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Fragment w zwieńczeniu ołtarza, usuwanie przemalowań z powierzchni złoconych woluty. *Fot. J. Pawłowska.*
Left side altar of the Madonna and Child. Fragment of the altar superstructure, the removal of overpainting from gilded wooden surfaces. ***Photo: J. Pawłowska.***

7. Ołtarz boczny lewy pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Fragment górnej części ołtarza po usunięciu przemalowań. *Fot. J. Pawłowska.*
Left side altar of the Madonna and Child. Fragment of the upper part of the altar after the removal of overpainting. ***Photo: J. Pawłowska.***

8-9. Relikwiarz z ołtarza pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem, fragmenty. Stan przed konserwacją z widocznymi zniszczeniami drewna i powierzchni złoconych. *Fot. J. Pawłowska.*
Reliquary from the altar of the Madonna and Child, fragments. State prior to conservation with visibly damaged wood and gilded surfaces. ***Photo: J. Pawłowska.***

Obrazy w ołtarzach bocznych

Obrazy ołtarzowe zostały wymienione podczas opisywania ołtarzy bocznych. Przypomnijmy zatem, że w każdym ołtarzu umieszczone są dwa obrazy, jeden w polu głównym w formie prostokąta, drugi owalny w zwieńczeniu. Wszystkie są malowane olejno na płótnie w końcu XVIII wieku przez nieznanego, włoskiego artystę. Oprawione są w drewniane rokokowe ramy pierwotnie pozłacane, w późniejszym czasie pokryte szlakmetalem. Na odwrociu obrazów widnieje napis: *P. Rudka d. Pińska*, z czasów przynależności Parafii Rudka do Diecezji Pińskiej. Są to:

• Obrazy „Matka Boska z Dzieciątkiem" i „Św. Jan Chrzciciel" z ołtarza Matki Boskiej z Dzieciątkiem:

– Matka Boska przedstawiona w pozycji stojącej w kontrapoście, na lewej ręce podtrzymuje siedzące Dzieciątko, w prawej trzyma jabłko. Ubrana w długą suknię i sfałdowany płaszcz, głowę osłania chusta związana na piersi. W tle ukazano wnętrze z widocznymi elementami architektury.

– Św. Jan Chrzciciel w pozycji siedzącej, zwrócony lekko w prawo. W prawej dłoni trzyma wstęgę z napisem majuskułą: ECCE AGNUS DEI, z lewej strony owieczka wsparta przednimi nogami na kolanach świętego.

10. Obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem" w trakcie usuwania pociemniałego werniksu, zabrudzeń i lokalnych przemalowań. *Fot. J. Pawłowska.*
Madonna and Child*, painting from the side altar of the Madonna and Child in the course of removing darkened varnish, grime, and local overpainting. *Photo: J. Pawłowska.

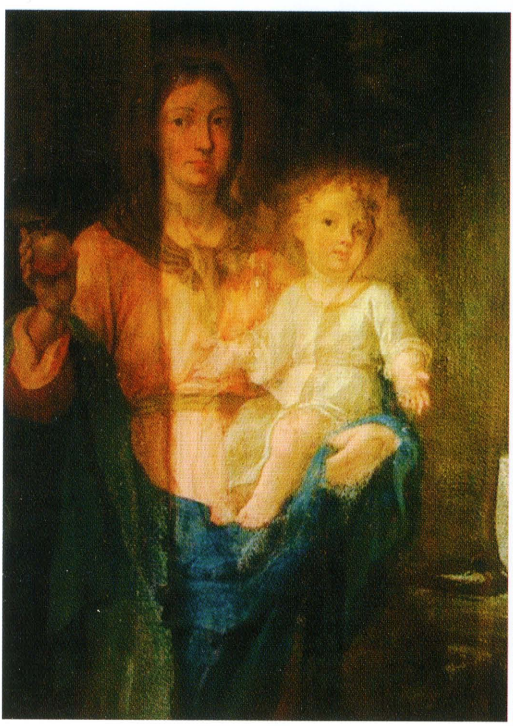

11. Obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem" po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.* ***Madonna and Child* after conservation. *Photo: K. Tur, 2017.***

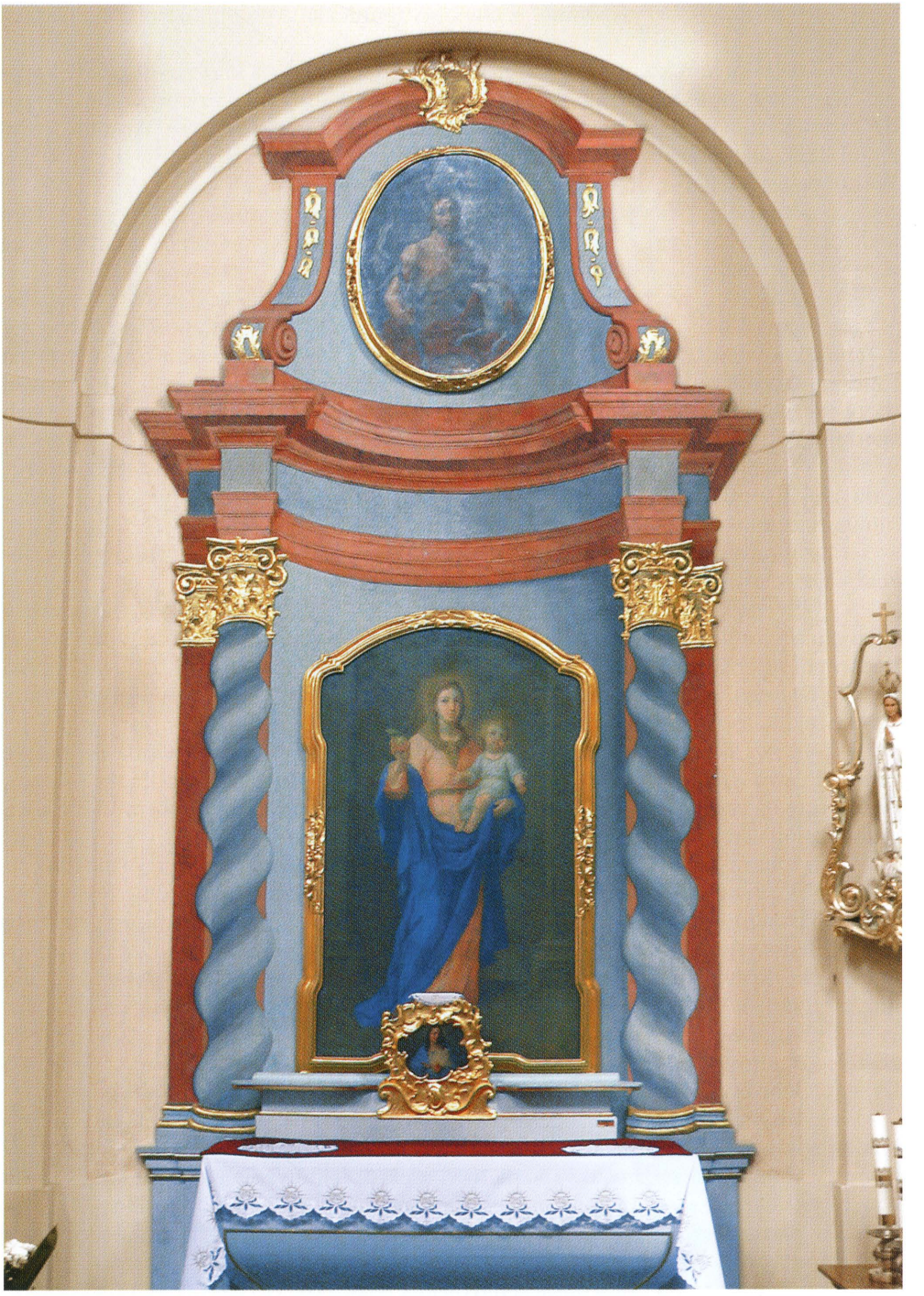

12. Ołtarz pw. Matki Boskiej z Dzieciątkiem po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
Altar of the Madonna and Child after conservation. ***Photo: K. Tur, 2017.***

• Obrazy „Ukrzyżowanie" i „Św. męczenniczka Apolonia" z ołtarza Ukrzyżowanie:

- W centrum kompozycji ciało Chrystusa rozpięte na krzyżu, głową w koronie cierniowej, opuszczona na prawe ramię. Perizonium białe, przewiązane z przodu z rozwianym końcem przy prawym biodrze, nogi przybite razem. W górze krzyża tabliczka z napisem majuskułą: IESUS/ NAZARE/NUS REX/ JUDEO/ RUM. Wokół pejzaż o ciemnych barwach.

- Św. Apolonia przedstawiona do kolan, z głową uniesioną ku górze, tors lekko zwrócony w lewo z prawą ręką uniesioną do góry, w której trzyma kleszcze z wyrwanym zębem, w lewej, opuszczonej - palmę.

• Obrazy „Św. Roch" i „Św. Tadeusz Juda" z ołtarza św. Rocha:

- Św. Roch ukazany w pozycji stojącej w lekkim kontrapoście, zwrócony w trzech czwartych w prawo, głowa na wprost. Na głowie kapelusz z opuszczonym rondem. Ubrany w szatę i pelerynę osłaniającą ramiona, spiętą na piersi. W prawej dłoni trzyma laskę, w lewej - tykwę. U stóp świętego mały pies. Na bosych stopach sandały. Pod stopami litery majuskułą: S. R.

- Św. Tadeusz Juda przedstawiony w popiersiu, zwrócony w lewą stronę, głowa lekko opuszczona. W prawej dłoni trzyma kątownik. Ubrany w szatę z głębokim rozcięciem z przodu i płaszcz narzucony na lewe ramię.

• Obrazy „Św. Józef z Dzieciątkiem" i „Św. Teresa z Avila" z ołtarza św. Józefa z Dzieciątkiem:

- Św. Józef przedstawiony we wnętrzu z filarem i kamienną posadzką, w pozycji stojącej w kontrapoście. Głowa lekko pochylona na prawe ramię, na którym podtrzymuje Dzieciątko, trzymające w prawej rączce gałązkę białej lilii, lewą dotyka brody świętego. Św. Józef ubrany w długą szatę, na której płaszcz podtrzymywany prawą ręką. Stopy bose.

- Św. Teresa z Avila ukazana w popiersiu, lekko przechylona na prawe ramię. Prawa dłoń otwarta. Ubrana w brązowy habit i welon oraz biały płaszcz, narzucony na ramiona i spięty na piersi. Przy prawym boku anioł obejmujący lewą ręką ramiona świętej, prawą kieruje w jej pierś strzałę.

• Obraz „Św. Anna nauczająca Marię" w ołtarzu nad mensą (bez nastawy).

- W centrum kompozycji postać św. Anny, siedzącej na ławie. Pochylona nieco w prawo obejmuje ręką stojącą postać małej Marii, podtrzymującą otwartą księgę. Święta Anna ubrana w suknię, na niej narzucony, mocno sfałdowany płaszcz. Głowę przykrywa chusta, także sfałdowana. Maria ubrana w długą sukienkę. Nad głowami obu świętych aureole.

Autorstwo tego obrazu przypisuje się Szymonowi Czechowiczowi (?), co zostało odnotowane na karcie ewidencyjnej zabytku w zbiorach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białymstoku.

Stan zachowania wszystkich obrazów był podobny, dlatego też prace konserwatorskie wymagały przeprowadzenia takich samych zabiegów. Wymontowano obrazy z ołtarzy, ram i krosien i prostowano nierówności i pofałdowania płócien. Oczyszczono warstwy malarskie z brudu i pociemniałego werniksu oraz usunięto lokalne przemalowania w partiach szat, przywracając czytelność kompozycji malarskich. Założono kity emulsyjne w miejscach ubytków, werniks retuszerski i punktowano farbami olejnymi, artystycznymi, po uprzednim odsączeniu oleju. Całość pokryto werniksem końcowym, matowym, po wyschnięciu punktowań. Obrazy zamontowano w ramy, które w końcowym etapie prac pozłocono i wysrebrzono, zgodnie z techniką oryginału.

13. Ołtarz boczny pw. Ukrzyżowania. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Side altar of the Crucifixion. State prior to conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

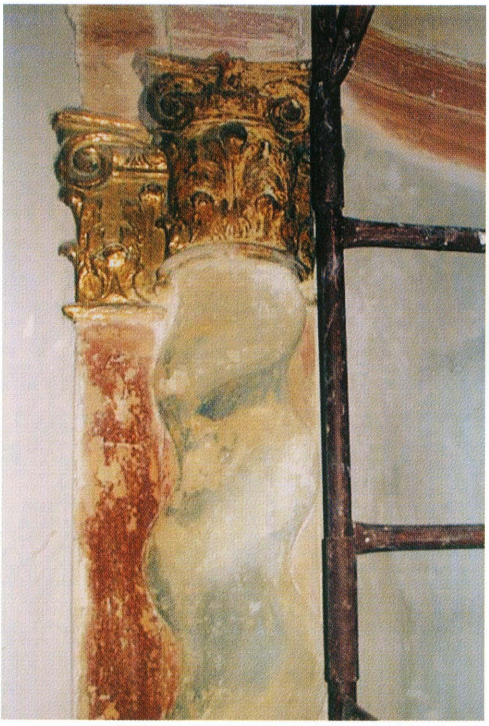

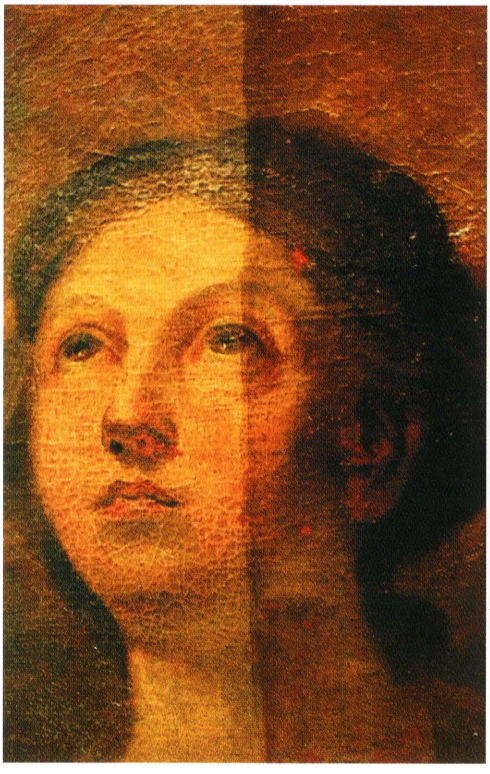

14. Ołtarz boczny pw. Ukrzyżowania, fragment, podczas usuwania przemalowań klejowych. *Fot. J. Pawłowska.* **Side altar of the Crucifixion, fragment, in the course of removing distemper.** ***Photo: J. Pawłowska.***

15. Obraz „Św. męczennica Apolonia" ze zwieńczenia ołtarza pw. Ukrzyżowania. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.* ***St. Apollonia the Martyr*, painting from the superstructure of the altar of the Crucifixion. State prior to conservation.** ***Photo: J. Pawłowska.***

16. Obraz „Św. męczennica Apolonia", fragment, w trakcie oczyszczania z brudu i werniksu. *Fot. J. Pawłowska.* ***St. Apollonia the Martyr*, fragment of the painting in the course of cleaning grime and varnish.** ***Photo: J. Pawłowska.***

17. Obraz „Św. męczennica Apolonia. Stan w trakcie zakładania kitów. *Fot. J. Pawłowska.* ***St. Apollonia the Martyr*. State of the painting in the course of applying putties.** ***Photo: J. Pawłowska.***

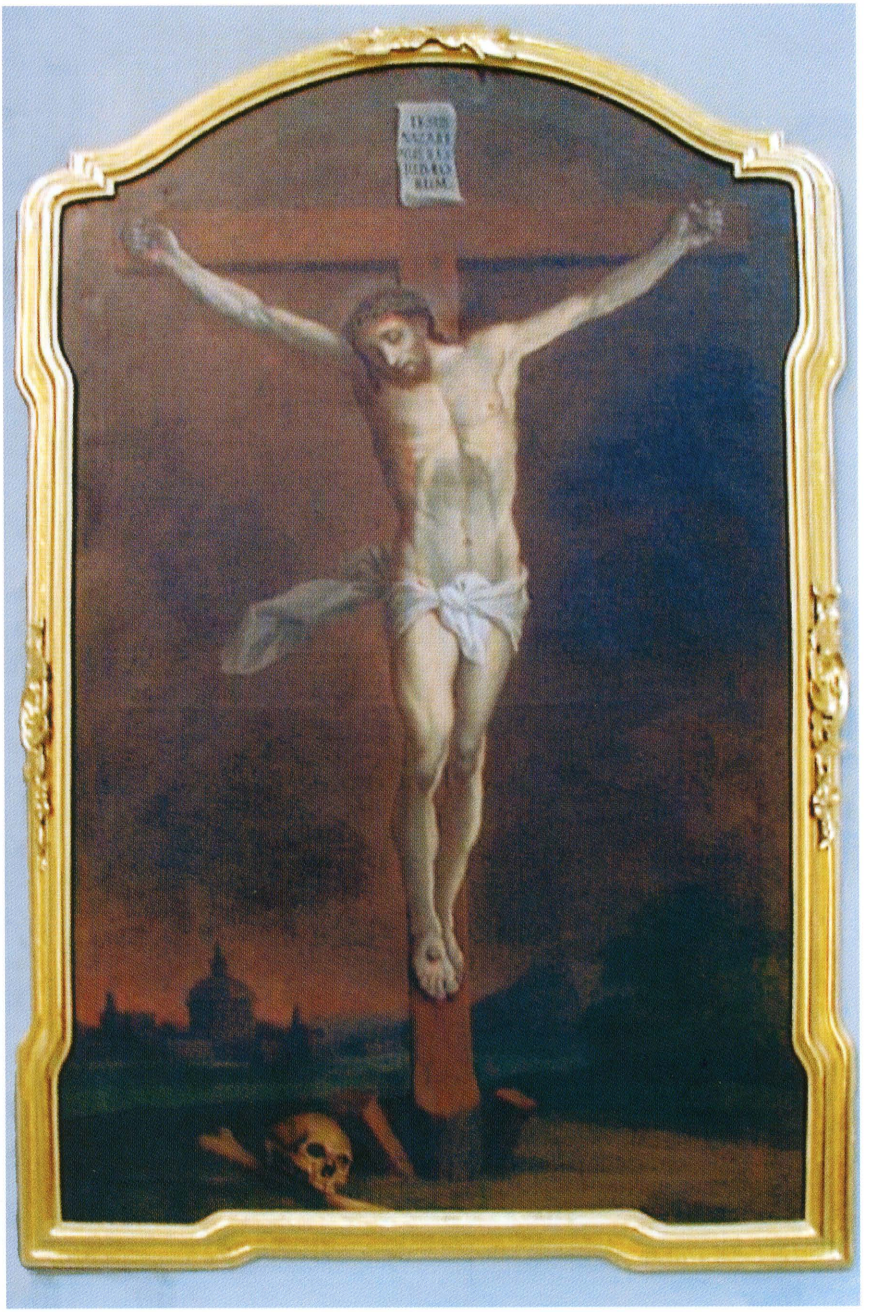

18. Obraz „Ukrzyżowanie" z ołtarza bocznego pw. Ukrzyżowania. Stan po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017*
The Crucifixion*, painting from the side altar of the Crucifixion. State after conservation.** ***Photo: K. Tur, 2017.

19. Ołtarz pw. Ukrzyżowania po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
Altar of the Crucifixion after conservation. ***Photo: K. Tur, 2017.***

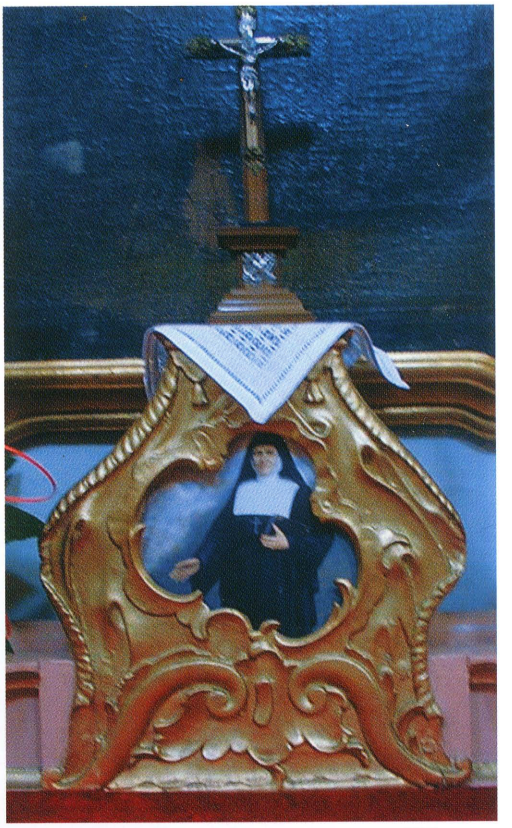

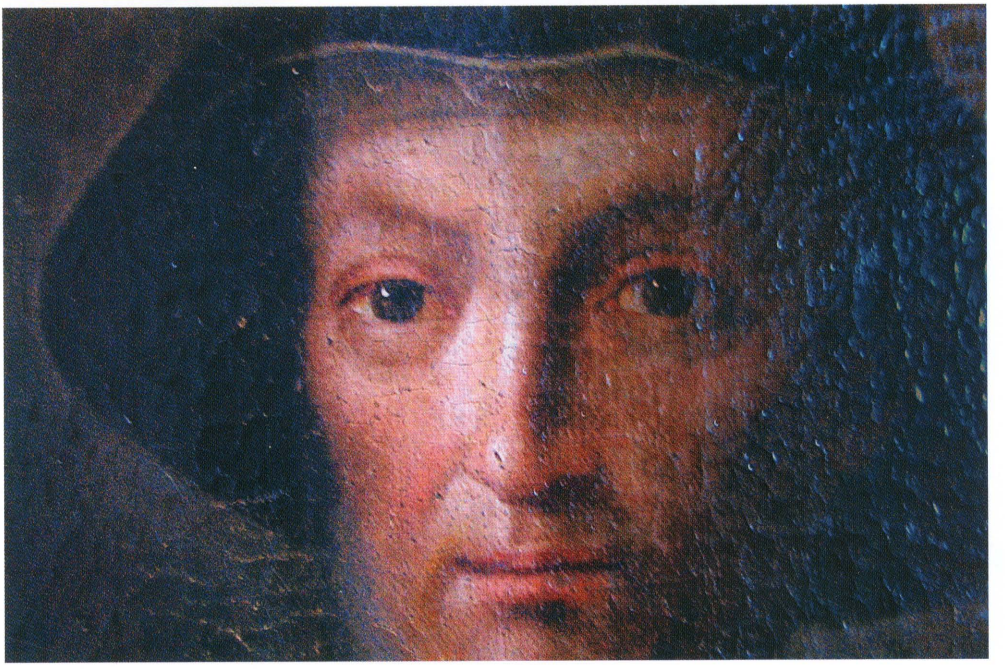

Na poprzedniej stronie:
20. Ołtarz pw. św. Rocha z obrazem „Św. Roch". Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Altar of St. Roch with the painting: *St. Roch*. State prior to conservation. *Photo: J. Pawłowska.*

21. Dawny relikwiarz na ołtarzu św. Rocha z przedstawieniem bł. Bolesławy Lament. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Former reliquary on the altar of St. Roch with a portrayal of Blessed Bolesława Lament. State prior to conservation. *Photo: J. Pawłowska.*

22. Obraz „Św. Roch", fragment. Stan przed konserwacją. *Fot. makro, J. Pawłowska.*
St. Roch*, fragment of the painting. State prior to conservation. *Photo: makro, J. Pawłowska.

23-24. Fragmenty relikwiarza z ołtarza św. Rocha, ukazujące zniszczenia drewna i złoceń. *Fot. makro, J. Pawłowska.*
Fragments of the reliquary from the altar of St. Roch showing damaged wood and gilding. *Photo: makro, J. Pawłowska.*

25. Ołtarz pw. św. Rocha. Fragment zwieńczenia podczas konserwacji, ukazujący przemalowania w partii gzymsu. *Fot. J. Pawłowska.*
Altar of St. Roch. Fragment of the superstructure in the course of conservation, showing overpainting on the cornice. *Photo: J. Pawłowska.*

26.Ołtarz św. Rocha. Zdemontowane ornamenty drewniane ramy obrazu „Św. Roch". Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Altar of St. Roch. Disassembled wooden ornaments of the frame of the painting: *St. Roch*. State prior to conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

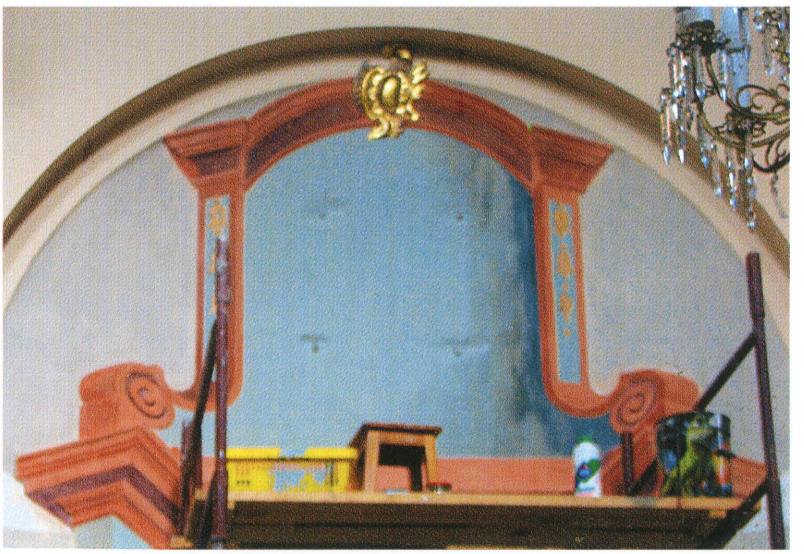

27. Ołtarz św. Rocha. Zwieńczenie ołtarza w trakcie punktowania pierwotnej polichromii. *Fot. J. Pawłowska.*
Altar of St. Roch. Altar superstructure in the course of using the pointillism technique on the original polychrome. ***Photo: J. Pawłowska.***

28. Obraz „Św. Roch", fragment z napisem S. R. Stan w trakcie usuwania przemalowań olejnych. *Fot. makro, J. Pawłowska.*
St. Roch*, fragment of the painting with an inscription: S. R. State in the course of removing oil overpainting.** ***Photo: makro, J. Pawłowska.

29. Obraz „Św. Tadeusz Juda" ze zwieńczenia ołtarza św. Rocha. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
St. Jude Thaddeus*, painting from the superstructure of the altar of St. Roch. State prior to conservation.** ***Photo: J. Pawłowska.

30. Obraz „Św. Tadeusz Juda" ze zwieńczenia ołtarza św. Rocha. Stan po oczyszczeniu i w trakcie zakładania kitów w miejscu ubytków. *Fot. J. Pawłowska.*
St. Jude Thaddeus*, painting from the superstructure of the altar of St. Roch. State after cleaning and in the course of filling gaps with putty.** ***Photo: J. Pawłowska..

31. Obraz „Św. Roch" po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
St. Roch*, painting after conservation.** ***Photo: K. Tur, 2017.

32. Ołtarz pw. św. Rocha. Stan po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
Altar of St. Roch. State after conservation. ***Photo: K. Tur, 2017.***

33. Ołtarz boczny pw. św. Józefa z Dzieciątkiem. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Side altar of St. Joseph and Child. State prior to conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

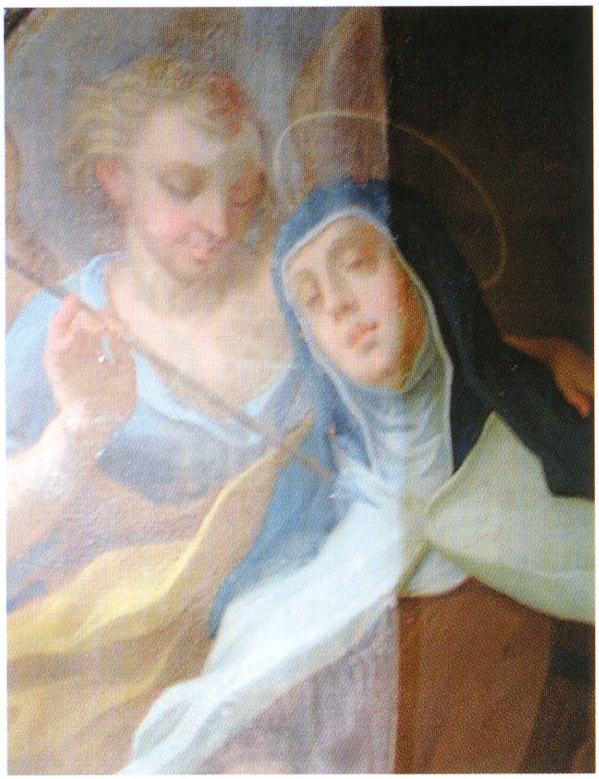

34. Wizerunek z relikwiarza z przedstawieniem św. Michała Archanioła z kościołem w Rudce i klęczącym ks. Michałem Badowskim, malowany przez Hannę Markowską w 1968 r. **Image from a reliquary with depictions of St. Michael the Archangel, the church in Rudka, and kneeling Rev. Michał Badowski, painted by Hanna Markowska in 1968.**

35. Obraz „Św. Teresa z Avila", fragment, w zwieńczeniu ołtarza św. Józefa z Dzieciątkiem w trakcie usuwania zabrudzeń i werniksu. *Fot. J. Pawłowska.* ***St. Theresa of Avila*, fragment of the painting in the superstructure of the altar of St. Joseph and Child, in the course of removing grime and varnish. *Photo: J. Pawłowska.***

36. Obraz „Św. Teresa z Avila", fragment. Stan w trakcie kitowania ubytków malatury. *Fot. J. Pawłowska.* ***St. Theresa of Avila*, fragment of the painting. State in the course of applying putty to gaps. *Photo: J. Pawłowska.***

37-38. Obraz „Św. Anna nauczająca Marię" znad mensy ołtarzowej, przedstawiony od strony lica i odwrocia. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.* ***St. Anne Teaching the Virgin Mary*, painting hanging above the altar mensa, shown from the face and the reverse. State prior to conservation. *Photo: J. Pawłowska.***

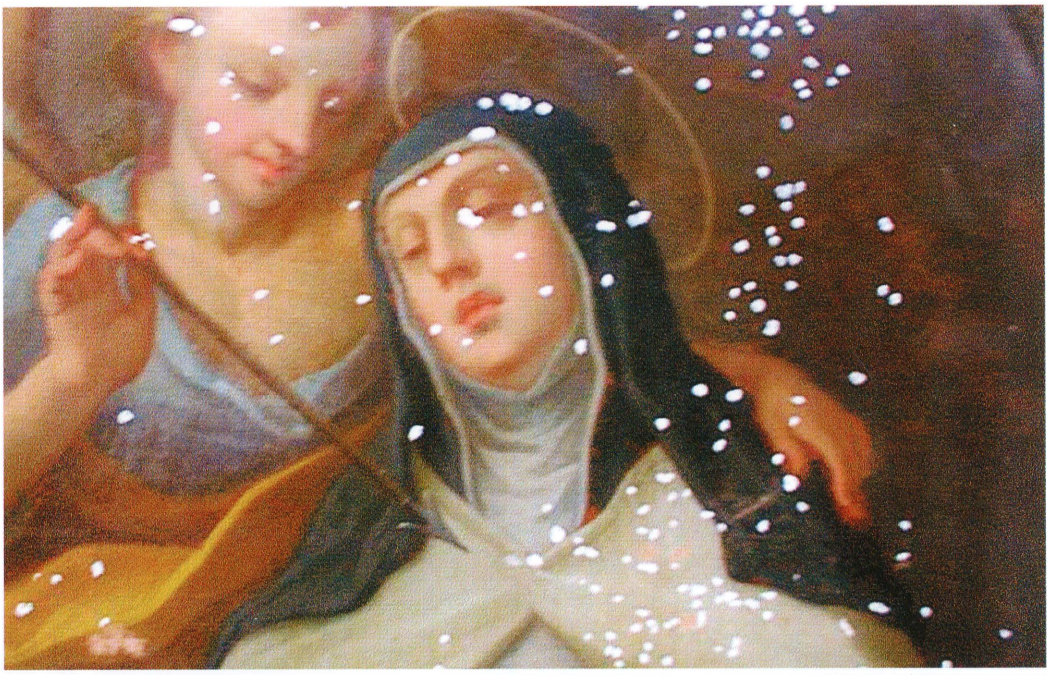

P. RUDKA
d. Pińska.

39. Obraz „Św. Anna nauczająca Marię". Stan po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
St. Anne Teaching the Virgin Mary*. State after conservation. *Photo: K. Tur, 2017.

Ambona – stan zachowania i konserwacja[9]

Ambona zamontowana w nawie, pomiędzy dwoma pierwszymi filarami z lewej strony przy prezbiterium. Zbudowana z wielobocznego korpusu z wydatnym parapetem, zapleckiem i baldachimem. Rokokowa, drewniana, polichromowana, bogato zdobiona rzeźbiarskimi elementami. Przy korpusie siedzące aniołki na cokole wolutowym. Pośrodku kompozycja w płycinie korpusu, ukazująca scenę starotestamentową - wyobrażenie proroka Amosa, pasterza i hodowcy drzew figowych, głoszącego karę i potępienie[10]. Baldachim wieńczy rzeźba Chrystusa Dobrego Pasterza, odzianego w długą szatę pątniczą z torbą przewieszoną przez lewe ramię. Prawą ręką trzyma laskę podróżną, lewą podtrzymuje nogi owcy niesionej na ramionach.

W zwieńczeniu ambony na wolutach z prawej strony waza płomienista, z lewej siedzący aniołek, zwrócony ku Chrystusowi.

Cała powierzchnia ambony została dwukrotnie przemalowana farbami olejnymi, a elementy dekoracyjne, rzeźbiarskie brązą. Drewno bardzo zniszczone, fragmenty snycerki i rzeźb odpadły w wyniku zniszczenia przez drewnojady, a także uszkodzeń mechanicznych. Wykonane odkrywki ukazały zachowaną pierwotną polichromię i złocenia, jednakże bardzo zniszczoną wskutek kolejnych przemalowań, ale w stanie dającym możliwość jej odtworzenia. Złocenia i srebrzenia w dużym stopniu zniszczone, przetarte lub całkowicie odpadły wraz z gruntem.

Stan zachowania ambony wymagał wykonania demontażu i przetransportowania niektórych elementów do pracowni. Prace konserwatorskie przeprowadzono w 2008 roku. Po wykonaniu odkrywek usunięto warstwy późniejszych przemalowań za pomocą past i rozpuszczalników, doczyszczając je mechanicznie. Zaimpregnowano drewno Paraloidem B-72 w toluenie w celu wzmocnienia zniszczonych elementów drewna. Sklejono pęknięcia i flekowano ubytki drewnem. Kitowano drob-

40. Ambona przed konserwacją.
Fot. J. Pawłowska.
Pulpit prior to conservation.
Photo: J. Pawłowska

ne ubytki kitem do drewna, wzmocniono zniszczone elementy rzeźbiarskie poprzez wykonanie impregnacji żywicami od strony odwrocia, zakładano grunty klejowo-kredowe w miejscach ubytków i na powierzchniach przeznaczonych do złocenia lub srebrzenia. Wykonano rekonstrukcję i retusz kolorystyczny w barwie jasnego błękitu, w oparciu o zachowaną pierwotną warstwę barwną, a złocenia płatkami (23,75 karata) i srebrzenia opracowano na poler na wypukłych powierzchniach, a matowe na wklęsłych.

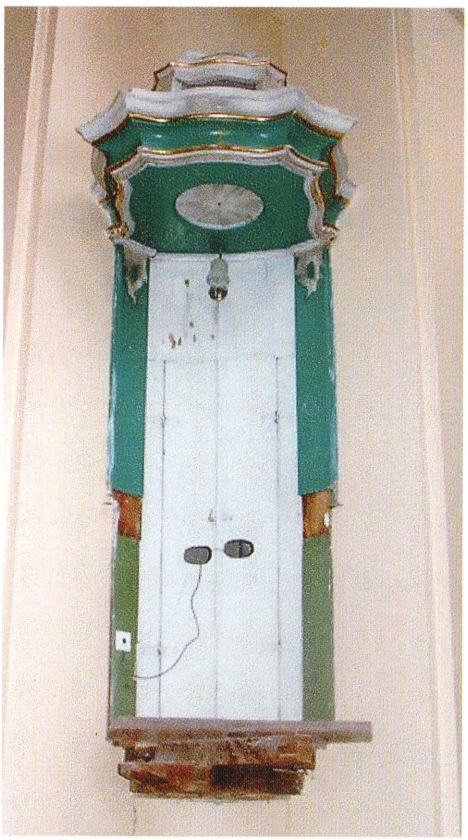

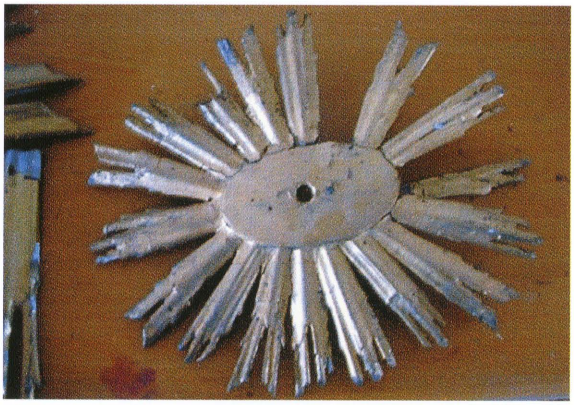

41. Ambona. Stan po zdemontowaniu korpusu i ornamentów. *Fot. J. Pawłowska.*
Pulpit. State after disassembling the corps and ornaments. ***Photo: J. Pawłowska.***

42 a-c. Ambona. Zdemontowane elementy rzeźbiarskie do prac konserwatorskich. *Fot. J. Pawłowska.*
Pulpit. Disassembling carved elements for conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

43-44. Ambona. Rzeźba Chrystusa Dobrego Pasterza z baldachimu ambony. Fragmenty ukazujące zniszczenia drewna i przemalowania. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Pulpit. Statue of Christ the Good Shepherd from the pulpit baldachin. Fragments showing damaged timber and overpainting. State prior to conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

45. Ambona. Rzeźbiarskie dekoracje korpusu w trakcie usuwania przemalowań olejnych i brązy oraz odpadających gruntów.
Fot. J. Pawłowska.
Pulpit. Carved decoration of the corps in the course of removing oil overpainting, brown fragments, and crumbling ground.
Photo: J. Pawłowska.

46. Ambona. Rzeźbiarskie dekoracje korpusu ambony w trakcie zakładania gruntów kredowo-klejowych pod złocenia i srebrzenia.
Fot. J. Pawłowska.
Pulpit. Carved decoration of the pulpit corps in the course of placing gypsum-adhesive ground under the gilded and silvered surface.
Photo: J. Pawłowska.

47. Ambona po konserwacji.
Fot. K. Tur, 2017.
Pulpit after conservation.
Photo: K. Tur, 2017.

48. Ambona. Środkowa płycina korpusu z przedstawieniem proroka Amosa. *Fot. K. Tur, 2017.*
Pulpit. Central panel of the corps with a likenes of the prophet Amos. ***Photo: K. Tur, 2017.***

Chrzcielnica – stan zachowania i konserwacja[11]

Chrzcielnica rokokowa, drewniana, polichromowana i złocona, złożona z czaszy, czyli zbiornika na wodę, okrągła, w formie kielicha z puklami, trzonu, bazy i podstawy zdwojonej, kwadratowej. Chrzcielnica przykryta współczesną metalową pokrywą. Pierwotna, rokokowa drewniana pokrywa została odnaleziona na strychu kościoła w trakcie prowadzonych prac konserwatorskich. Natomiast rzeźba św. Jana Chrzciciela, wieńcząca pierwotnie chrzcielnicę, zaginęła podczas II wojny światowej, o czym powiedziano wcześniej. Stan zachowania chrzcielnicy był bardzo zły, szczególnie w części trzonu kielicha, gdyż na skutek zniszczenia drewna na całej jego długości powstała wielka dziura.

49. Chrzcielnica ze współczesną metalową pokrywą. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.* **Baptismal fount with a contemporary metal cover. State prior to conservation.** ***Photo: J. Pawłowska.***

50. Chrzcielnica w trakcie konserwacji. Flekowanie ubytków podstawy. *Fot. J. Pawłowska.* **Baptismal fount in the course of conservation. Replacing gaps in the base.** ***Photo: J. Pawłowska.***

51. Chrzcielnica w trakcie usuwania z rokokowej pokrywy przemalowań olejnych. *Fot. J. Pawłowska.*
Baptismal fount in the course of removing oil overpainting from the Rococo cover. ***Photo: J. Pawłowska.***

Wykonano odkrywki na powierzchni chrzcielnicy, które ukazały pierwotną, jasnobłękitną warstwę malarską, przemalowaną dwukrotnie oraz złocenia i srebrzenia w technice na poler i mat, pokryte współcześnie brązą. Usunięto warstwy olejnych przemalowań przy pomocy past i rozpuszczalników oraz doczyszczano mechanicznie. Zaimpregnowano zniszczone fragmenty drewna żywicami w rozpuszczalniku (Paraloid B-72 w toluenie), w celu wzmocnienia strukturalnego. Zrekonstruowano brakujące lub bardzo zniszczone elementy drewna w drewnie lipowym. Wypełniono dziurę zniszczonego trzonu chrzcielnicy poprzez wstawienie drewnianych klocków dla wzmocnienia konstrukcji. Sklejono pęknięcia, flekowano ubytki i szczeliny drewna, kitowano drobne ubytki kitem akrylowym do drewna, wzmocniono części zniszczonych elementów od strony odwrocia poprzez impregnację żywicami. Zakładano grunty klejowo-kredowe w miejscach ubytków i na elementach przeznaczonych do złocenia i srebrzenia, według pierwotnego opracowania. Założono kilka warstw pulmentu pod złocenia w technice na poler, które wykonano złotem płatkowym i płatkami srebra, zgodnie z oryginalnym opracowaniem. Konserwację chrzcielnicy wykonano w 2009 roku.

52-53. Chrzcielnica w trakcie wymiany zniszczonego drewna i montowania wewnątrz wzmocnienia klockami przez całą wysokość trzonu. *Fot. J. Pawłowska.*
Baptismal fount in the course of exchanging damaged wood and installing wooden block supports along the whole height of the core. ***Photo: J. Pawłowska.***

54. Chrzcielnica po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
Baptismal fount after conservation. ***Photo: K. Tur, 2017.***

55. Balustrada chóru przed konserwacją.
Fot. J. Pawłowska.
Choir balustrade prior to conservation.
Photo: J. Pawłowska.

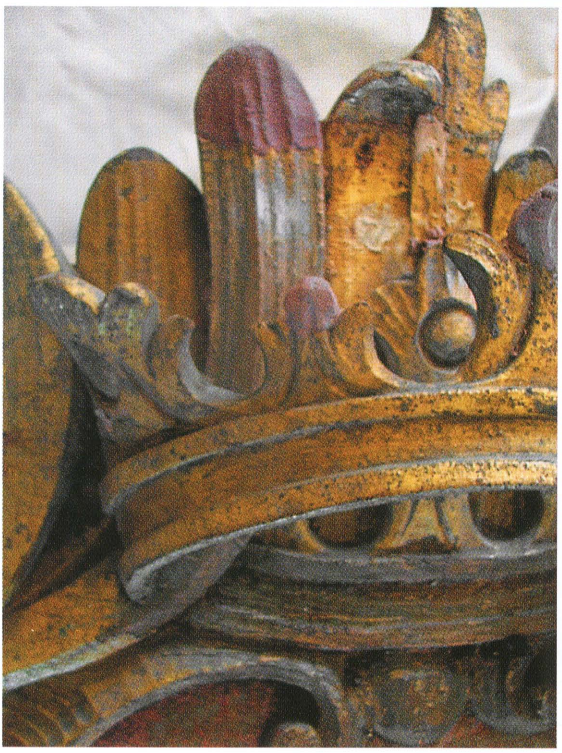

56. Fragment kartusza z herbem Topór rodu Ossolińskich, z balustrady chóru. Stan przed konserwacją.
Fot. J. Pawłowska.
Cartouche with the Topór coat of arms of the Ossoliński family, fragment, from the choir balustrade. State prior to conservation.
Photo: J. Pawłowska.

57. Balustrada z kartuszem z herbem rodu Ossolińskich. Stan po konserwacji.
Fot. K. Tur, 2017.
Balustrade with a cartouche with the coat of arms of the Ossoliński family. State after conservation.
Photo: K. Tur, 2017.

Chór muzyczny – balustrada chóru

Chór muzyczny od zachodu zamyka drewniana empora, składająca się z trzech części – środkowej, wysuniętej do przodu i zaokrąglonej, wspartej na dwóch kolumnach o kapitelach jońskich i dwie boczne zamknięte prosto. Wszystkie z płycinami, w których rokokowe ornamenty rzeźbiarskie, a w środkowej kartusz z herbem Ossolińskich – Topór. Balustrada zakończona górą parapetem, dołem z gzymsami oraz ornamentem lambrekinowym w dwóch bocznych częściach. Całość przemalowana farbą olejną w kolorach białych i ugrowych, także kolumny.

Prace konserwatorskie prowadzono w 2009 roku, rozpoczynając od wykonania odkrywek na balustradzie, podsufitce i murowanych kolumnach. Kolorystyka drewnianej balustrady była pierwotnie błękitna z nieco ciemniejszymi płycinami, a także złoconymi dekoracjami rzeźbiarskimi i lambrekinem, natomiast kolumny o barwie różu – trzony i głowice, z podkreśleniem głowic złotem. Przywrócono pierwotną kolorystykę po wykonaniu wszelkich koniecznych zabiegów konserwatorskich. Drewniane dekoracje rzeźbiarskie, po oczyszczeniu i uzupełnieniu ubytków drewna przy użyciu żywicy Araldit, pozłocono, niektóre z nich zrekonstruowano z powodu znacznych zniszczeń.

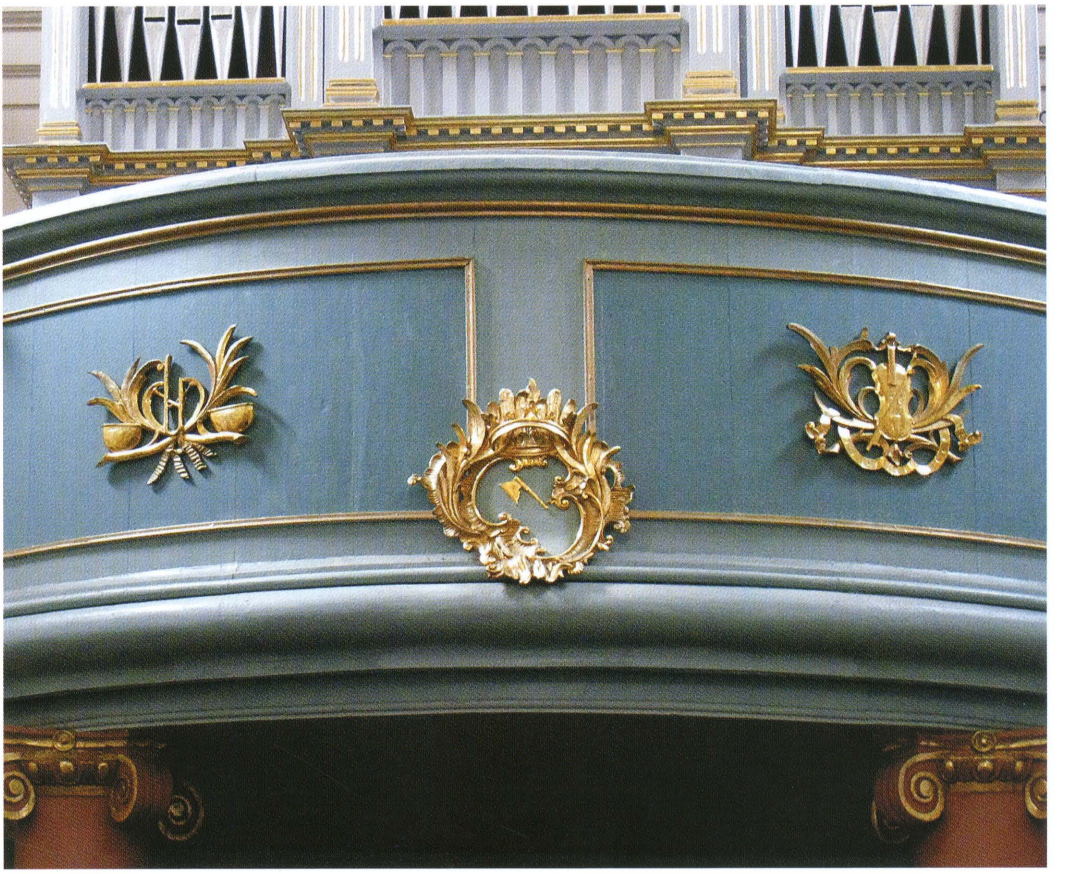

58. Balustrada chóru muzycznego po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.*
Choir balustrade after conservation. ***Photo: K. Tur, 2017.***

Ołtarz główny – stan zachowania i konserwacja[12]

Ołtarz główny, barokowo-rokokowy, architektoniczny, przyścienny, drewniany, snycerski, polichromowany, złocony i srebrzony. Cokół dwukondygnacyjny, retabulum o jednej kondygnacji z dwiema parami kolumn korynckich, dźwigających gzyms, na którym zwieńczenie o bogatej dekoracji rzeźbiarskiej w formie glorii. Pomiędzy kolumnami rzeźby św. św. Piotra i Pawła, drewniane, polichromowane i pozłacane.

W polu głównym obraz „Trójca Przenajświętsza", barokowy, malowany olejno na płótnie przez nieznanego włoskiego malarza, być może w 1797 roku, oprawiony w rokokową ramę.

W centrum kompozycji Jezus Chrystus i Bóg Ojciec, nad nimi gołębica – symbol Ducha Świętego. Postacie przedstawione w pozycjach siedzących, Bóg Ojciec z prawą ręką podniesioną, w lewej trzyma berło. Ubrany w białą szatę i płaszcz, narzucony na kolana. Chrystus prawą ręką wskazuje na obnażony bok. Jego nogi okrywa pofałdowany płaszcz. Wokół postaci aniołki i chmury.

Obraz z ołtarza głównego, podobnie jak obrazy w bocznych ołtarzach, był na całej powierzchni pociemniały, a zniszczony werniks spowodował bardzo osłabioną czytelność kompozycji i koloru. Także miejscami był przemalowany, co zakłócało estetyczny odbiór całej kompozycji. Z powierzchni obrazu usunięto zniszczony wer-

59. Ołtarz główny. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Main altar. State prior to conservation. ***Photo: J. Pawłowska.***

60 a-d. Ołtarz główny.
Rzeźby św. św. Piotra i Pawła.
Stan przed konserwacją.
Fot. J. Pawłowska.
Main altar. Statues of St. Peter and St. Paul.
State prior to conservation.
Photo: J. Pawłowska.

niks i lokalne przemalowania. W miejscach ubytków założono kity emulsyjne i wykonano retusz polichromii artystycznymi farbami olejnymi. Po wyschnięciu punktowań na całą powierzchnię położono werniks końcowy, satynowy firmy Lefranc i zamontowano obraz w ramie. Rokokowej ramie podczas konserwacji przywrócono pierwotne opracowanie złoceń i srebrzeń, zabezpieczając srebrzenia lakierem Incral.

Mensa ołtarza skrzyniowa murowana, obudowana drewnem, z antepedium przedstawiającym kompozycję z łodzią Piotrową na wzburzonym morzu, wyżej z obłokami, wykonanym techniką papier mâché (masa z mieszaniną papki papierowej, gipsu i kleju)[13].

Na mensie tabernakulum drewniane, architektoniczne o dwóch kondygnacjach ze zwieńczeniem. Dolna część półkolista wysunięta do przodu z drzwiczkami współczesnymi, górną stanowi nisza tronu eucharystycznego, ujęta pilastrami i rzeźbami puttów z lambrekinem. Zwieńczenie tabernakulum z kopułką, na której rzeźba pelikana na gnieździe, karmiącego pisklęta własną krwią.

Ołtarz był dwukrotnie przemalowany farbami olejnymi, warstwa ostatnia współczesna w kolorach zielonym i białym, odbiegająca od pierwotnej, błękitnej kolorystyki ze złocistymi kolumnami i elementami dekoracji rokokowych złoconych i srebrzonych.

61. Obraz „Trójca Przenajświętsza" z ołtarza głównego podczas oczyszczania z werniksu. *Fot. J. Pawłowska.*
The Most Holy Trinity* - a painting from the main altar in the course of removing varnish. *Photo: J. Pawłowska.

62 a-b. Tabernakulum z ołtarza głównego. Elementy rzeźbiarskie przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.*
Main altar tabernacle. Carved elements prior to conservation. *Photo: J. Pawłowska.*

W trakcie demontażu elementów zwieńczenia ołtarza okazało się, że drewno jest bardzo zniszczone przez drewnojady i wymaga wzmocnienia konstrukcji ołtarza, a także wykonania wielu prac stolarskich i snycerskich, polegających na flekowaniu pęknięć, uzupełnianiu ubytków drewna i wykonaniu rekonstrukcji, także impregnacji drewna roztworem żywicy w rozpuszczalniku (Paraloid B-72 w toluenie) i położeniu kitów kredowo-klejowych w ubytkach gruntu. Po usunięciu przemalowań, chemicznie i mechanicznie, stwierdzono, że pierwotna warstwa

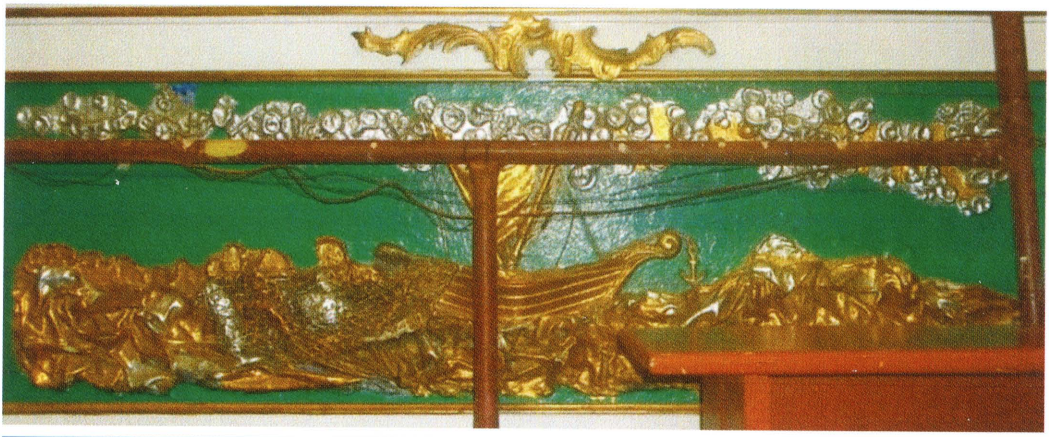

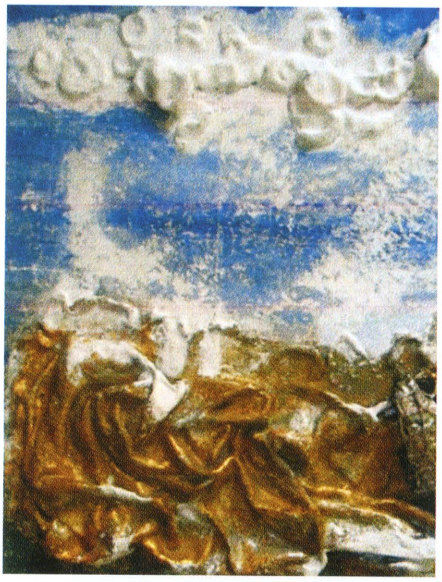

63. Antepedium ołtarza głównego, płycina z przedstawieniem łodzi Piotrowej na wzburzonym morzu. Stan przed konserwacją. *Fot. J. Pawłowska.* **Main altar antependium, panel with a depiction of St. Peter's boat on a rough sea. State prior to conservation.** ***Photo: J. Pawłowska.***

64. Antepedium ołtarza głównego. Usuwanie przemalowań olejnych i kitowanie ubytków w przedstawieniu łodzi Piotrowej. *Fot. J. Pawłowska.* **Main altar antependium. Removal of oil overpainting and the application of putty to gaps in the depiction of St. Peter's boat.** ***Photo: J. Pawłowska.***

65. Antepedium ołtarza głównego po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.* **Main altar antependium after conservation.** ***Photo: K. Tur, 2017.***

66. Ołtarz główny po konserwacji. *Fot. K. Tur, 2017.* **Main altar after conservation.** ***Photo: K. Tur, 2017.***

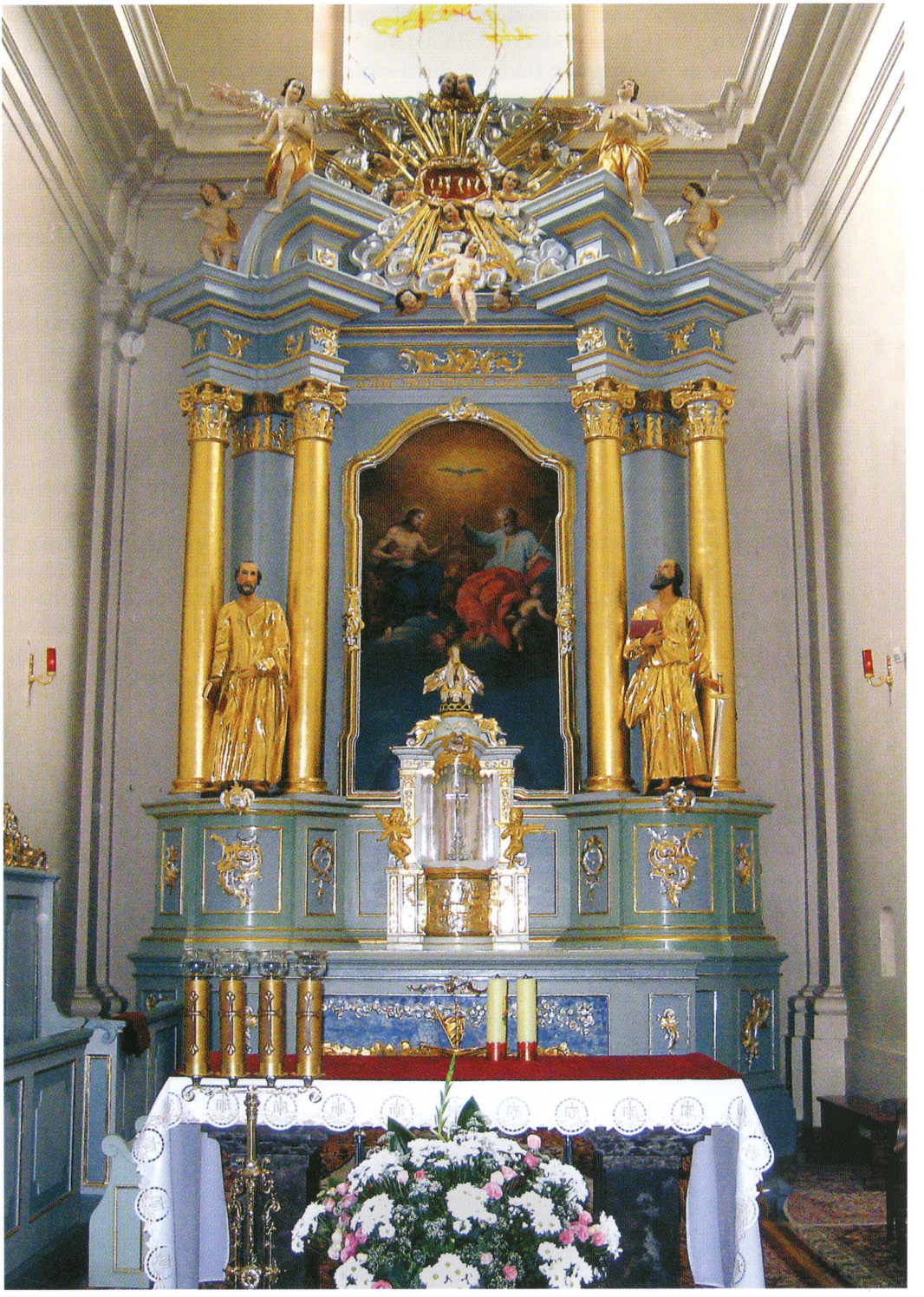

malarska, a także powierzchnie złocone i srebrzone są zniszczone, wskutek zastosowania w ubiegłych latach podczas „odnawiania" ołtarza pasty pozłotniczej i aluminium w proszku. Zachowane śladowe ilości złota i srebra pozwoliły na wykonanie właściwej rekonstrukcji, a także nowej polichromii, zgodnie z pierwotną warstwą. Pozłocono płatkami złota także 23,75 karata w technice polerowania na pulmencie i matowej, a partie srebrzone opracowano srebrem w płatkach polerowanych. Powierzchnia tabernakulum w większości została pozłocona, a niewielkie partie malowane w jasnym błękicie, zgodnie z XVIII-wiecznym opracowaniem.

Antepedium ołtarza wykonane w odmiennej technice papier mâché, o czym powiedziano wcześniej, było także gruntownie przemalowane. Prace konserwatorskie polegały na ich usunięciu i wykonaniu retuszu malarskiego w technice akrylowej, po założeniu kitów i gruntów kredowo-klejowych, także opracowania powierzchni pozłotniczych płatkami złota i srebra w technice matowej.

Prace konserwatorskie ołtarza głównego prowadzono w latach 2010-2015.

Stalle – stan zachowania i konserwacja

Stalle (1 para), rokokowe, drewniane, malowane, ustawione w prezbiterium po obu stronach ołtarza. Zbudowane na rzucie prostokąta, ściana czołowa i zaplecek podzielone płycinami na dwa siedziska, zakończone górą gzymsami. Zaplecki zwieńczone bogatym ornamentem rokokowym, pierwotnie złoconym, na którym położono szlakmetal. Stalle malowane w kolorach białym i zielonym. Po wykonaniu odkrywek okazało się, że pierwotna kolorystyka stalli była błękitna i nawiązuje do koloru ołtarza głównego, ambony i chrzcielnicy. Usunięto przemalowania i szlakmetal, mechanicznie i chemicznie (Scansol), i wykonano nową polichromię oraz pozłocono rokokowe ornamenty zwieńczenia zaplecków płatkami złota na poler.

67. Stalle. Zaplecki ozdobione bogatą, pozłacaną dekoracją rzeźbiarską. *Fot. K. Tur, 2017.*
Stalls. Backrests embellished with lavishly gilded carved decoration. ***Photo: K. Tur, 2017.***

Organy – szafa organowa i instrument muzyczny

Organy usytuowane na drewnianym chórze muzycznym nad głównym wejściem do kościoła. Szafa organowa drewniana, polichromowana z prospektem składającym się z trzech frontalnych części – środkowej wysuniętej nieco do przodu, także szerszej i wyższej oraz dwóch bocznych, niższych i węższych. Całość w stylu klasycystycznym, rozdzielona pilastrami i zwieńczona gzymsami. Kolorystyka szafy organowej o barwie błękitnej została przywrócona po przeprowadzeniu prac konserwatorskich przez mgr Joannę Pawłowską – konserwatora dzieł sztuki.

Organy pochodzą z 1796 roku, być może z warsztatu wileńskiego. Składają się z 7 głosów labialnych, sześciu w manuale oraz jednego w sekcji pedałowej. Są to organy mechaniczne z wiatrownicami klapowo-zasuwowymi z dostępem do komory powietrznej od strony tylnej. Jeden manuał i pedał. Piszczałki w prospekcie organowym z blachy cynkowej, w ogólnej liczbie 23. Kolorystyka klawiatury ręcznej jest biało-czarna. Okładziny klawiszy chromatycznych wykonane z naturalnej masy kostnej, a diatoniczne z czernionego drewna. Powyżej nad manuałem biegnie pod pulpitem rząd manubrii o toczonych uchwytach, należących do zespołu dźwięków manuału i pedału. Wszystkie wykonane z czernionego drewna. W okrągłe główki były wtopione porcelanowe szyldy z wygrawerowanymi na czarno nazwami registrów. Ścianę boczną z prawej strony szafy zajmuje zespół gry w formie półki i klawiatury ręcznej i pedałowej, oprawiony w drewnianą ramę.

W 2016 roku zostały zakończone kompleksowe prace organmistrzowsko-konserwatorskie przez Tomasza Klimczuka[14]. Zakres prac obejmował wszystkie elementy organów zniszczonych w różnym stopniu, wymagających renowacji. Instrument odzyskał pełną sprawność techniczną i muzyczną.

Zakończenie

Kompleksowe, wieloletnie prace konserwatorskie, prowadzone w latach 2007-2016 przy zespole zabytków stanowiących wystrój i wyposażenie kościoła w Rudce, przywróciły dawny obraz wnętrza świątyni z 2. poł. XVIII wieku. Poprzedzone zostały badaniami odkrywkowymi, w wyniku których wykonano właściwe prace konserwatorskie poszczególnych zabytków. Niezwykle ważne było odkrycie malarstwa freskowego na ołtarzach bocznych, o bardzo rzadko występującej technice na terenie Podlasia.

Przywrócono barokowo-rokokowe wnętrze, opracowane w kolorystyce błękitu ze złocistymi i srebrzystymi detalami (ołtarz główny, ambona, chrzcielnica, stalle, balustrada chóru muzycznego i szafa organowa) oraz malarstwo iluzjonistyczne ołtarzy bocznych w barwach błękitnoszarych i czerwonobrązowych, także z detalami złocistymi, tworzących stylowy jednorodny zespół zabytków. Nie można pominąć prac techniczno-technologicznych, które wzmocniły konstrukcję i strukturę drewna, szczególnie ołtarza głównego, ambony i chrzcielnicy, także rekonstrukcji poszczególnych elementów bardzo zniszczonych lub nie zachowanych do naszych czasów.

Po zakończeniu konserwacji zabytkowego wystroju i wyposażenia wnętrza wykonano nowe ławki drewniane, dostosowane do stylowego charakteru wnętrza świątyni[15].

Przeprowadzenie wszystkich prac konserwatorskich możliwe było dzięki wsparciu finansowemu Parafii w Rudce przez Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego w Białymstoku, a także wszechstronnej pomocy Urzędu Gminy w Rudce.

Przypisy

[1] M. Dolistowska, *Karta ewidencyjna kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy w Rudce, 1984 r.*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, nr inw. 1559.

[2] Z. Romaniuk, *Rudka. Dzieje miejscowości, majątku i parafii do 1944 roku*, Rudka 2012, s. 37.

[3] Wszystkie omawiane w artykule zabytki mają opracowane w 1999 r. karty ewidencyjne autorstwa J. Kotyńskiej-Stetkiewicz i zostały wpisane do rejestru zabytków w 1974 r.

[4] Z. Romaniuk, *Rudka. Dzieje miejscowości, majątku i parafii do 1944 roku*, s. 42.

[5] Tamże, s. 48-49.

[6] Tamże, s. 38.

[7] J. Pawłowska, *Ołtarz boczny lewy Matka Boska z Dzieciątkiem i obraz św. Jana Chrzciciela (zwieńczenie); Ołtarz boczny prawy Ukrzyżowanie i obraz św. Apolonii (zwieńczenie); Ołtarz boczny prawy z obrazem św. Anna nauczająca Marię; Balustrada chóru; Chrzcielnica barokowa z 1780 r. polichromowana i złocona; Ściany i sklepienia. Dokumentacja konserwatorska, 2007-2009*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku, nr inw. 8969; Tejże, *Ołtarz św. Rocha, boczny lewy z obrazami olejnymi na płótnie Św. Roch i Św. Tadeusz Juda z kościoła parafialnego Trójcy Przenajświętszej w Rudce, Dokumentacja konserwatorska, 2009*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku, nr inw. 9586.

[8] *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, pod red. S. Kozakiewicza, PWN, Warszawa 1969, s. 115.

[9] J. Pawłowska, *Konserwacja drewnianej ambony z poł. XVIII w. polichromowanej, złoconej i srebrzonej. Kościół parafialny Trójcy Przenajświętszej w Rudce, 2008 r. Dokumentacja konserwatorska*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku, nr inw. 9585.

[10] M. Dolistowska, *Rudka woj. białostockie. Wystrój kościoła parafialnego. Studium historyczne*, opracowane na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku, Białystok 1984, s. 30. PP Pracownie konserwacji Zabytków Oddz. w Białymstoku, Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej, Białystok 1984.

[11] J. Pawłowska, *Dokumentacja konserwatorska ścian i sklepień, ołtarzy bocznych, chrzcielnicy, balustrady chóru – 2007-2009*; Tejże, *Dokumentacja konserwatorska – ołtarz św. Rocha, boczny, lewy z obrazami olejnymi na płótnie – św. Roch i św. Tadeusz Juda z kościoła parafialnego Trójcy Przenajświętszej w Rudce, 2009.*

[12] J. Pawłowska, *Renowacja ołtarza głównego, barokowo-rokokowego, drewnianego, polichromowanego i złoconego z II poł. XVIII w. z kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej w Rudce, Dokumentacja konserwatorska, 2014*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku.

[13] *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, s. 269.

[14] T. Klimczuk, *Dokumentacja powykonawcza prac organmistrzowsko-konserwatorskich organów w kościele pw. Trójcy Przenajświętszej w Rudce, 2016*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku, nr. inw. 1111.

[15] Nowe ławki do wnętrza świątyni wykonał Czesław Antoszuk – stolarz ze Smarklic koło Grodziska.

On the Conservation of the Decorations and Outfitting of the Parish Church of the Most Holy Trinity in Rudka

Conservation of the decorations and outfitting of the interior of the parish church of the Most Holy Trinity in Rudka was carried out in 2007-2016.

The church was founded by Franciszek Maksymilian Ossoliński after 1727, and its construction was inaugurated by the founder's son – Józef Konstanty Ossoliński. The church, completed in 1754, is an interesting and valuable example of Baroque

-Classical architecture. The author of the project remains unidentified up to this day.

The church outfitting and decoration comprise a complex of Baroque-Rococo monuments: painting, sculpture, and crafts from the second half of the eighteenth century – all representing a uniform style. Their great asset lies in the fact that they are preserved in an almost unchanged state from the time of their origin despite multiple instances of overpainting as well as mechanical and physical damage.

The complex in question is composed of a wooden, polychromed, and gilded main altar featuring the painting: The Most Holy Trinity, together with a pulpit, also wooden and gilded; both monuments are lavishly decorated with diverse carved elements. The church nave contains four wall altars made in plaster and wood, embellished with illusionistic paintings executed in the al fresco technique and discovered in the course of conservation studies. Each altar features oil paintings on canvas - in the main part of the altar and its superstructure: *Madonna and Child, St. John the Baptist, The Crucifixion, St. Apollonia the Martyr, St. Roch, St. Jude Thaddeus, St. Joseph and Child, St. Theresa of Avila*, and *St. Anne Teaching the Virgin Mary*. Other monuments include a Rococo wooden baptismal fount, a choir balustrade, and an organ case containing the musical instrument.

The state of the preservation of all the monuments called for carrying out complex conservation, preceded by uncovering studies. Conservation restored the former Baroque-Rococo state of the church interior, now granted a blue colour with gilding (main altar, pulpit, baptismal fount, choir stalls and balustrade, and organ case), as well as grey-blue and brick red-bronze hues on the side altars painted in the illusionistic manner by resorting to the al fresco technique. Extreme importance was attached to technical and technological work reinforcing the wooden construction and structure, in particular the main altar and the pulpit, as well as to the reconstruction of particular elements, either severely damaged or unpreserved up to this day. All the conservation work was carried out by Joanna Pawłowska, M.A. The historical organ from the end of the eighteenth century was entrusted to Tomasz Klimczuk, who restored the instrument's technical and musical functionality.